

SciLifeLab

Åren 2007–2009

Kåre Bremer

© *Högskoleföreningen i Stockholm 2019*
Grafisk form: Kerstin Kåverud
Tryck: Trydells Tryckeri AB, Laholm 2019
ISBN 978-91-519-2608-7

INNEHÅLL

Förord	5
SciLifeLabs tillkomst	6
<i>Stiftelsen Vetenskapsstaden</i>	7
<i>Landshövding Per Unckel</i>	8
<i>Rektorerna för KI, KTH och SU</i>	10
<i>Forskningspropositionen 2008</i>	11
<i>Uppsala involveras</i>	12
<i>Etableringen av SciLifeLab</i>	14

Förord

Högskoleföreningen i Stockholm bildades 1869, efter flera års politiskt och privat lobbande för en högskola i huvudstaden. Samtidigt inbjöds allmänheten att delta i en insamling. Insamlingen gick till en början trögt, men efter några år lossnade det och 1877 bildades formellt Stockholms högskola och 1960 Stockholms universitet.

De första föreläsningarna hölls 1878. Tanken var att föreningen skulle upplösas när högskolan väl kommit till. Men föreningen finns fortfarande kvar, nu som vänförening till Stockholms universitet.

Högskoleföreningen delar varje år på höstmötet ut pris för mest framstående doktorsavhandling. På våren brukar medlemmarna besöka någon av universitetets nya byggnader eller verksamheter.

Föreliggande skrift tillkom efter ett besök på SciLifeLab den 25 april 2019, då universitetets tidigare rektor Kåre Bremer berättade om tillkomsten av detta framgångsrika forskningscentrum. Texten gestaltar väl Högskoleföreningens uppgift i dag, att både hålla traditionen levande och medverka i universitetets förnyelse. Föreningen vill stimulera forskning kring universitetets fysiska miljö och dess historia.

Högskoleföreningen är öppen för alla anställda och tidigare anställda, med intresse för universitetets samlade verksamhet. Du blir medlem genom att betala avgiften till bankgiro 5369-7041. Ett års medlemskap kostar 100 kr och ständigt medlemskap kostar 1000 kr. Som medlem får du *Universitetsnytt*. Du blir också inbjuden till vår- och höstmiddagarna och andra aktiviteter. För mer information kontakta maud.hagqvist@su.se eller 070-5325898.

Lena Gerholm, ordförande i Högskoleföreningen
Stockholm i september 2019

SciLifeLabs tillkomst

Stockholms universitets dåvarande rektor Kåre Bremer minns förarbetet 2007–2009 innan SciLifeLabs verksamhet startade 2010 – ett något utökat referat av berättelse vid Högskoleföreningens besök på SciLifeLab 27 april 2019.

I början av 2000-talet var det mycket prat om Öresundsuniversitetet. Ett fördjupat samarbete mellan Lunds universitet och Köpenhamns universitet skulle lyfta Öresundsregionen till en ledande ställning inom högre utbildning och forskning i Norden. Lunds universitet planerade dessutom för två stora forskningsanläggningar för synkrotronljus och neutronstrålning, MAX IV och ESS. Jag och mina rektorskollegor vid universiteten i Stockholm och Uppsala tyckte det var för litet uppmärksamhet på våra universitet. Som ett svar på utmaningen från söder bildade vi år 2005, på initiativ av Uppsala universitets rektor Bo Sundqvist, *Stockholm-Uppsala universitetsnätverk* med planer på utvecklat samarbete inom ett antal områden, till exempel språk. Det blev inte mycket varken av Öresundsuniversitetet eller av Stockholm-Uppsala universitetsnätverk. Men planerna på Öresundsuniversitetet, MAX IV och ESS kom ändå att fungera som en hävstång för etableringen av SciLifeLab i Stockholm och Uppsala.

Stiftelsen Vetenskapsstaden

I Stockholm är de medicinska, tekniska, naturvetenskapliga och humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdena av historiska skäl fördelade på tre universitet, Karolinska institutet (KI), Kungliga Tekniska högskolan (KTH) och Stockholms universitet (SU). De tre universitetens campusområden ligger nära men inte omedelbart intill varandra, i Solna, vid Valhallavägen och i Frescati. Däremellan ligger Albano och Hagastaden, tidigare Norra Stationsområdet. I början av 2000-talet diskuterades hur dessa områden skulle kunna fyllas med verksamhet inom högre utbildning och forskning och på så sätt binda samman de tre universiteten geografiskt.

Hela området från KI i södra Solna till KTH vid Valhallavägen och till SU i Frescati har litet diffust kallats Vetenskapsstaden, en gammal beteckning som längre tillbaka i tiden avsåg ett mindre område i Frescati med Kungl. Vetenskapsakademien, Naturhistoriska riksmuseet, Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien, m m. År 1990 bildades Stiftelsen Vetenskapsstaden av KI, KTH, SU, Handelshögskolan och de privata stiftelserna Göran Gustafssons stiftelse, Axel och Margaret Ax:son Johnssons stiftelse och Kjell och Märta Beijers stiftelse. Syftet var att utveckla högre utbildning, forskning och näringsliv inom det större området Vetenskapsstaden, särskilt Albano och Norra Stationsområdet. Universitetens rektorer, landshövdingen med flera satt i styrelsen och var informerade om stiftelsens verksamhet.

Ett samtida nätverk var *Stockholm Bioscience* med delvis samma intressenter och syftet att utveckla livsvetenskaperna i Stockholmsområdet. År 2006 införlivades Stockholm Bioscience i Stiftelsen Vetenskapsstaden som dessutom fick en engelsk beteckning, *Stockholm Science City*. Ett vetenskapligt råd tillsattes med deltagare från de tre universiteten och från Stockholms läns landsting, som anslutit sig till stiftelsen. Rådet bestod av 11 medlemmar, däribland Ola Björkman, som tidigare drivit Stockholm Bioscience, och från Stockholms

universitet Naturvetenskapliga fakultetens dekanus Stefan Nordlund. Sommaren 2007 hade rådet med Stefan Nordlund och Juni Palmgren från SU, Stefan Ståhl från KTH och Elias Arnér från KI som initiativtagare tagit fram ett förslag till ett nytt forskningslaboratorium för livsvetenskaper beläget inom Norra Stationsområdet, *Stockholm Life Science Laboratory*, förkortat SLSL, med *European Molecular Laboratory* (EMBL) i Heidelberg som modell. Ett PM med detta förslag cirkulerade i augusti 2007. Flera personer, inte minst Stefan Nordlund, gjorde en insats med detta förarbete. Förslaget var dock ofullständigt och i behov av närmare precisering.

Landshövding Per Unckel

Per Unckel var utbildningsminister 1991–1994 och genomförde flera reformer för universitet och högskolor. Han hade ett stort intresse för sektorn och när han blev landshövding i Stockholm 2007 sökte han upp mig – och säkert många andra vid Stockholms lärosäten – helt enkelt för att höra om han kunde hjälpa till. När rektorerna träffades i olika sammanhang var landshövdingen ofta inbjuden och Per Unckel tackade ofta ja till inbjudan. Han ordnade möten själv, och var det svårt att hitta en tid kunde det bli frukostmöte halv åtta i tjänstebostaden eller ett snabbmöte i tjänstebilen på väg från ett möte till ett annat.

Per Unckel tog upp frågan om Norra Stationsområdet och vad som där skulle kunna göras och få stöd inte bara av Stockholmsregionens intressenter utan även av regering och riksdag. Arbetet med nästa forskningsproposition skulle påbörjas, och regeringen räknade med att lägga fram den i slutet av 2008. Det var alliansregeringens första forskningsproposition, en av partiledarna, Lars Leijonborg, var utbildningsminister och det såg ut som om forskningen skulle kunna få avsevärda nya resurser.

Vid denna tid var det som jag nämnt mycket tal om Öresundsuniversitetet och satsningar på de stora anläggningarna MAX IV och

ESS i Lund. Per Unckel menade att det fanns en öppning politiskt för en satsning på forskning även i Stockholm men problemet var att det saknades ett flaggskeppsprojekt av liknande karaktär som anläggningarna i Lund. Jag minns inte exakt hur orden föll men innebörden i Pers budskap till rektorerna var, lite tillspetsat: "Det är ett evinnerligt tjat om Öresundsuniversitetet och satsningarna i Lund, kan ni inte hitta på något slagkraftigt Stockholmsprojekt som vi kan föra fram inför forskningspropositionen?" Hade vi bara ett tillräckligt bra och tillräckligt stort projekt så skulle Per med sina kontakter i regeringen göra vad han kunde för att få stöd för saken.

Per Unckel kände väl till det arbete som gjorts i Stiftelsen Vetenskapsstaden och förslaget om ett Stockholm Life Science Laboratory men också att förslaget behövde utvecklas och preciseras. Ett reviderat förslag var klart i slutet av september 2007. Det vetenskapliga innehållet preciserades med storskalig DNA-sekvensering som ett centralt inlägg. Etableringskostnaden uppskattades till cirka 1 miljard kr och den årliga driftskostnaden till cirka 500 miljoner kr. Namnet ändrades till *Sweden Science for Life Laboratory – SciLife Lab*.

Samtidigt framförde Per Unckel att rektorerna för KI, KTH och SU måste träda fram och driva frågan. Alldeles oavsett kompetensen hos forskarna i dess vetenskapliga råd saknade Stiftelsen Vetenskapsstaden den formella tyngd och auktoritet som krävdes för att på allvar kunna driva projektet vidare och påverka innehållet i den kommande forskningspropositionen 2008. Per Unckel gjorde vad han kallade för en förankringsskiss med ett antal åtgärder som han själv och rektorerna skulle ta ansvar för, något förkortat enligt följande:

1. Rektorerna ska ta förslaget till sitt eget.
2. Handelshögskolan, Uppsala universitet och Sveriges Lantbruksuniversitet ska hållas informerade.
3. Regeringen ska vinnas med sikte på forskningspropositionen 2008.

4. Landstinget ska vinnas för verksamheten på Norra Stationsområdet.
5. Tre företag ska vinnas som cosponsorer.
6. Ett antal nyckelpersoner ska vinnas för att stödja institutet.
7. Stockholms stad ska vinnas för det tilltänkta institutet.
8. Oppositionen i Stockholm ska hållas informerad.
9. Vetenskapsrådet ska hållas informerat.

Rektorerna för KI, KTH och SU

Harriet Wallberg-Henriksson var rektor för KI samma period 2004–2013 som jag var rektor för SU. När vi började var Anders Flodström rektor för KTH. Jag minns hur vi tre vid något tillfälle fotograferades tillsammans stående på en gammal perrong på Norra Stationsområdet och deklarerade att här skulle vi tillsammans utveckla samarbetet mellan de tre universiteten. Sommaren 2007 blev Anders Flodström universitetskansler och KTH:s prorektor Anders Eriksson blev tillförordnad rektor innan Peter Gudmundson tillträdde som KTH:s rektor i november 2007. Under år 2007 då idén om SciLifeLab tillkom var det alltså tre rektorer från KTH inblandade. Harriet och jag var som nämnts hela tiden kontinuerligt informerade om det förslag som Stiftelsen Vetenskapsstaden tagit fram, och i augusti-september 2007 var tiden mogen för rektorerna att ta en mer aktiv roll. Förutom Harriet och jag var det KTH:s Anders Eriksson som själv var mycket intresserad av projektet. Så fort det stod klart att Peter Gudmundson skulle anställas som ny rektor för KTH blev naturligtvis även han engagerad.

Rektorerna tillsatte en egen expertgrupp för utveckling av förslaget. Expertgruppen bestod av tre framstående forskare, Mathias Uhlén från KTH, Gunnar von Heijne från SU och Karl Tryggvason från KI. Tryggvason ersattes senare av andra från KI och det var särskilt Mathias och Gunnar som arbetade med den fortsatta utformningen av SciLifeLab, men även Anders Eriksson som fick

ett särskilt uppdrag att arbeta med SciLifeLab under hösten 2007. Stefan Nordlund, Stefan Ståhl och andra från det vetenskapliga rådet i Stiftelsen Vetenskapsstaden var fortsatt involverade.

Forskningspropositionen 2008

I slutet av 2007 var de stora dragen i förslaget till SciLifeLab utformade. Arbetet med att övertyga regeringen kunde påbörjas. Det handlade i första hand om att övertyga statssekreteraren Peter Honeth. Utan hans stöd var projektet tämligen utsiktslöst. Argumentet att det behövdes en större satsning i Stockholm för att balansera satsningarna i Lund gick dock inte hem hos Peter och det kan jag förstå; det måste vara sakinnehållet och kvaliteten i ett förslag som är avgörande. I praktiken tror jag ändå att balanseringsargumentet hade betydelse även om det aldrig medgavs officiellt. Det hade i alla fall stor betydelse för tillkomsten av förslaget till ett nytt institut i Stockholm.

Vi, eller närmast Per Unckel, lyckades slutligen få in ett stycke om SciLifeLab i forskningspropositionen 2008. Där står:

Stockholm Science for Life Laboratorium (SciLifeLab) är en gemensam planerad satsning av Karolinska institutet, Kungl. Tekniska högskolan och Stockholms universitet...

och efter en kort beskrivning av innehållet följer regeringens bedömning:

Regeringen bedömer planerna på en sådan satsning som intressanta från ett nationellt perspektiv, där den kan bli en viktig bas för forskning inom detta område också vid andra universitet och högskolor. ... Mot bakgrund av dels att satsningen har förutsättning att vara intressant från ett nationellt perspektiv och inte enbart för de tre universiteten, dels att det finns ett intresse att stödja ett sådant samarbete mellan tre av våra

främsta forskningsuniversitet har regeringen beviljat ett planeringsbidrag om 2 miljoner kronor. Regeringen avser också att utse en utredare som tillsammans med lärosätena ska vidareföra planeringen bl.a. vad avser att satsningen bör göras så att den får en nationell inriktning.

Bortsett från planeringsbidraget blev det alltså inga pengar och tre gånger betonas den nationella inriktningen, en mycket tydlig pekpinne till Stockholmsrektorerna att detta inte fick bli en ren Stockholmsangelägenhet. Vi var nöjda, förslaget om SciLifeLab var etablerat och en statlig utredare skulle tillsättas.

Ett tungt inslag i forskningspropositionen 2008 var etableringen av strategiska forskningsområden. Ett antal sådana områden skulle under sex år tilldelas omfattande nya resurser. De brukar gå under beteckningen SFO-medlen och skulle sökas av lärosätena i konkurrens. Efter sex år skulle satsningen utvärderas och de lärosäten som fick godkänt för hur de använt medlen skulle få behålla den årliga tilldelningen som en del av fakultetsanslaget. Ett av de strategiska forskningsområdena var molekylära biovetenskaper. Harriet, Peter (Gudmundson) och jag överenskom att vi skulle söka SFO-medlen i molekylära biovetenskaper tillsammans och oavkortat satsa beviljade medel som en permanent basfinansiering av SciLifeLab.

Uppsala involveras

Regeringen tillsatte som planerat Per Unckel som utredare av SciLifeLab. Han gjorde en stor insats för etableringen av institutet ända fram till sin död i cancer i september 2011. Per hade som framgått av propositionstexten ett tydligt uppdrag från regeringen att säkerställa att SciLifeLab blev ett nationellt institut. Det dröjde inte länge förrän Per meddelade att vi var tvungna att ta med Uppsala universitet som ett fjärde värdunderuniversitet för SciLifeLab, annars skulle vi inte få stöd för satsningen från regeringen. Uppsala universitets rektor Anders Hallberg hade redan ringt Harriet, Peter och mig om SciLifeLab.

Han var mycket oroad över att UU skulle hamna vid sidan om denna satsning och ville absolut vara med.

Harriet, Peter och jag var inledningsvis tveksamma till denna propå. Projektet var tillräckligt svårt som det var med tre värduniversitet och att det dessutom skulle ha laboratorier även i Uppsala skulle säkert leda till komplikationer. Vi förklarade detta för Anders men han stod på sig och efter Pers besked från regeringen var vi tvungna att ta med UU. Jag vill understryka att detta inte alls påverkade den mycket goda personliga relation vi hade med Anders Hallberg, men under SciLifeLabs första år uppstod som vi befarat vissa komplikationer mellan de så kallade Stockholms- och Uppsalanoderna av SciLifeLab.

Fr v Harriet Wallberg Henriksson, rektor KI 2004–2013, Kåre Bremer, rektor SU 2004–2013, Peter Gudmundsson, rektor KTH 2007–2016. Foto: Kåre Bremer

Numera har dock arbets- och resursfördelningen mellan de båda noderna stabiliserats.

KI, KTH och SU fick alla de SFO-medel vi sökt tillsammans, 100 miljoner kr per år, och UU fick resterande del av SFO-medlen i molekylära biovetenskaper, 45 miljoner kr per år. Därmed hade vi säkrat en basfinansiering för verksamheten. Samtidigt hade vi Stockholmsrektorerna deklarerat att det årliga driftbidraget måste komma upp i 500 miljoner kr per år. Informella samtal med Per Unckel och Peter Honeth följde. Peter hävdade att vi var tvungna att omfördela fakultetsanslag från redan existerande forskning om vi skulle kunna räkna med ännu mer nya statliga medel till SciLifeLab, utöver de nya SFO-medlen. Det kunde vi inte göra, det var svårt nog att övertyga forskarkollegiet om att SFO-medlen skulle gå till ett nytt institut; att dessutom lägga ned existerande forskning för att fördela ännu mer pengar till det nya institutet var inte genomförbart. Läget var låst och vi fick vänta på nästa forskningsproposition 2012.

Etableringen av SciLife Lab

De tre Stockholmsuniversitetens planering av SciLifeLab i Stockholm fortsatte emellertid oförtrutet med sikte på att starta verksamheten i Stockholm 2010 med SFO-medlen som grundplåt. En styrgrupp bildades som hade sitt första möte i början av september 2009. Mathias Uhlén ledde arbetet i denna och gjorde en utomordentlig insats i uppbyggnaden av SciLifeLab. Mathias blev 2010 SciLifeLabs förste direktör med Gunnar von Heijne som vice och Fredrik Sterky som administrativ chef. Rektorerna tillsatte också en styrelse med två representanter för vardera av de tre Stockholmsuniversiteten.

När förslaget om ett gemensamt forskningsinstitut utvecklades var tanken att det skulle placeras i Norra Stationsområdet och bidra till att binda samman de tre Stockholmsuniversitetens campusområden. För 10 år sedan var emellertid ombyggnaden av Norra Stationsom-

rådet till Hagastaden bara påbörjad. Etableringen av SciLifeLab skulle fördröjas flera år om vi skulle vänta på lokaler i Hagastaden. Utmed Solnavägen inom KI:s campusområde fanns två nya ovala byggnader – nu är de tre – som byggts för bioteknologisk industri. Där fanns det tillgängliga lokaler och verksamheten startades i dessa, vilket skedde gradvis under början av 2010.

Det ska stå SciLifeLab och de tre Stockholmsuniversitetens logotyper ska finnas på fasaden sa jag till Mathias och han ordnade den saken. Idag har SciLifeLab fyllt upp två av de tre ovala byggnaderna – den tredje disponeras av företaget Swedish Orphan Biovitrum AB – och någon flyttning till Hagastaden blir nog inte aktuell.

Det återstod flera frågor att lösa innan SciLifeLab kunde få utökat statligt stöd som en nationell infrastruktur. Relationen till den tilltänkta Uppsaladelen måste också klargöras. Peter Honeth ville ha en organisationsform som garanterade SciLifeLabs nationella ställning. Olika alternativ diskuterades, fristående forskningsinstitut och därmed en ny myndighet, ideell förening, eller aktiebolag, men ingen sådan konstruktion bedömdes som genomförbar. Vi tyckte det var enklast att göra SciLifeLab till en enhet under ett av värduniversiteten, som en ren formalitet. Verksamhetens inriktning och nationella ställning kunde regleras genom särskilda beslut. I Stockholm var vi vana vid sådana konstruktioner, ett exempel är Nordiskt institut för teoretisk fysik som KTH och SU tillsammans tog över från Köpenhamns universitet; formellt blev det då en enhet under KTH. Det blev också lösningen för SciLifeLab som startade som en enhet under KTH.

När Jan Björklund som utbildningsminister år 2010 tog över ansvaret för högre utbildning och forskning nämnde han vid ett rektorsmöte att han ville ha ett annat namn på SciLifeLab. Han tyckte Sweden eller Swedish borde vara med i namnet och bad oss föreslå ett nytt namn. Vi tyckte SciLifeLab var ett utmärkt namn; om jag förstått saken rätt var det Mathias Uhlén som föreslog förkortningen

SciLifeLab i stället för Science for Life Laboratory. Vi beslöt att inte göra någonting och räknade med att det enkla och slagkraftiga namnet SciLifeLab snart skulle vara etablerat. Så blev det och något år senare fick Jan Björklund medge att någon namnändring inte var aktuell. Han insåg säkert att vi inte ens försökt hitta på något alternativ men tog det hela med gott humör.

I forskningspropositionen 2012 fick SciLifeLab ett eget avsnitt och utökat statligt anslag. Knut och Alice Wallenbergs stiftelse bidrog samma år med stora belopp till SciLifeLabs infrastruktur. Den totala omsättningen, inklusive bidrag från värduniversiteten och enskilda forskare vid SciLifeLab, har nu passerat 1 miljard kr, dubbelt så mycket som vi först bedömde som nödvändigt. Jag stannar här. Det finns mycket att berätta om den första tiden efter starten 2010 och uppbyggnaden av SciLifeLab, men det finns andra som kan göra det mycket bättre än vad jag kan. Tack till Harriet Wallberg, Peter Gudmundson, Stefan Nordlund, Gunnar von Heijne och Mathias Uhlén för rättelser och synpunkter.

* * *
*